

Ulikheter på norske sosiologers dagsorden

Prieur, Annick

Published in:
Tidsskrift for Samfunnsforskning

DOI (link to publication from Publisher):
[10.18261/issn.1504-291X-2021-04-04](https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-04-04)

Creative Commons License
CC BY-NC 4.0

Publication date:
2021

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Prieur, A. (2021). Ulikheter på norske sosiologers dagsorden. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 62(4), 373-381.
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-04-04>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Ulikheter på norske sosiologers dagsorden

Sigmund Grønmo, Ann Nilsen og Karen Christensen (red.)

Ulikhet. Sosiologiske perspektiver og analyser.

Bergen, Fagbokforlaget 2021, 388 sider. ISBN 9788245034769

Jørn Ljunggren og Marianne Nordli Hansen (red.)

Arbeiderklassen.

Oslo, Cappelen Damm 2021, 493 sider. ISBN 9788202646240

Annick Prieur

I skrivende stund vises *Exit* på danske TV-skjermer. Jeg synes den er så ubehagelig at jeg bare ser på den halvt, mens jeg prøver å gjøre noe annet. I de snart 25 årene jeg har bodd i Danmark, har Norge stått for meg som et vennligere og mer omsorgsfullt samfunn. Men en del nordmenns hemningsløse og demonstrative omgang med penger har jeg opplevd som ubehagelig i flere sammenhenger. Jeg kjenner ikke miljøet *Exit* beskriver (karikerer?), men jeg lurer på om ikke det er en viss realisme i de rikes syn på at de fortjener rikdommen fordi de har vært smartere enn andre. Au pairene, derimot, skal være glade for det lille de får i lønn, for det er jo mye for dem. Sånn er normene om fordeling alltid et spørsmål om hvem man sammenligner seg selv og andre med.

Mike Savage (professor i sosiologi ved LSE) har skrevet om classespørsmål i mange år og utgir nå boka *The Return of Inequalities*. I et webinar (14. april 2021) begrunnet han det med at den økonomiske ulikheten er stigende på verdensplan. Mens økonomer som Piketty og Milanovic har fanget tendensen opp, har sosiologene, som ellers har vært de som har vært mest opptatt av ulikhet, vært mindre synlige. Savage har selv arbeidet i tradisjonen fra Bourdieu, men påpeker at Bourdieus *Distinksjonen* er basert på franske data fra en historisk periode hvor den økonomiske ulikheten var på sitt laveste (1960 og -70 tallet). Det gjorde andre distinksjonsformer, som kulturell kapital, mer betydningsfulle enn de sannsynligvis har vært både før og senere.

Det tvinger fram litt ettertanke for meg. Her i de nordiske landene har vi sosiologer nok ikke vært for lite opptatt av ulikhet, men har vi vært det på feil måte? Har vi lagt for lite vekt på økonomisk ulikhet? Burde vi vende tilbake til sosiologien før Bourdieu, feministene, minoritetsforskerne og globalistene fikk gjennomslag for at ulikhet handler om mye mer enn klasser og økonomisk fordeling? Det ville i så fall si tilbake til der jeg startet i sosiologien på begynnelsen av 80-tallet. Har vi i mellomtiden lagt for mye vekt på ting som egentlig ikke var så viktige?

Det tror jeg ikke. Jeg tror den utviklingen vi har sett i sosiologifaget mot å fange bredden i ulikhetsskapende dimensjoner og prosesser, har rustet oss godt til å forstå også den nye samfunnsutviklingen, for økonomisk ulikhet er dypt sauset inn i andre ulikhetsformer og opprettholdes på mange måter av dem. Det er jeg bare blitt mer overbevist om at er riktig, etter å ha lest to nye bøker om norske ulikhets- og klasseforhold.

I 2021 utkom bøkene *Ulikhet* og *Arbeiderklassen* med ikke mindre enn 43 forfattere, i all hovedsak sosiologer. Den første boka har redaktører fra Universitetet i Bergen, og også de fleste av forfatterne av de 14 kapitlene har eller har hatt tilknytning til det sosiologiske miljøet i Bergen. Den andre boka har redaktører fra Universitetet i Oslo, og de fleste forfatterne av de 21 kapitlene er tilknyttet enten Universitetet i Oslo eller OsloMet. Det er et par geografiske overløpere, men ingen gjengangere i de to bøkene. Begge bøker har fått plass til en enkelt bidragsyter fra NTNU, men ingen nord for Trondheim. Øst-vest-s skillet finnes tilsynelatende fortsatt i norsk samfunnsforskning.

Her er også et generasjonsskille, som jeg tror har større betydning for perspektiver og teoretiske ståsteder. Det er ikke fordi fødselsår står blant forfatteropplysningene, men jeg kjenner eller kjenner til mange av forfatterne, så jeg vet at ganske mange i *Ulikhet* ble utdannet i samme tiår som meg selv, det vil si 80-tallet. Hovedtyngden i *Arbeiderklassen* utgjøres av sosiologer utdannet i årtiene etter det. Jeg kjenner omtrent like mange fra hver av bøkene og har hatt nettverkssamarbeid med noen av dem, men ikke noe tettere enn det. Jeg har selv et ståsted i Bourdieu-tradisjonen, men bestreber meg selvsagt på å anmelde bøkene med et åpent sinn.

Bøkene er ikke skrevet med helt samme publikum for øyet. *Ulikhet* har fått påskriften «velegnet som pensumlitteratur i sosiologi og andre samfunnsvitenskapelige fag», mens *Arbeiderklassen* presenteres som «fagfellevurdert vitenskapelig antologi». Den har nok også studenter som tenkt målgruppe, men på et mer videregående nivå. Så *Ulikhet* framstår som startboka.

Ulikhet

Ulikhet er for meg sosiologiens viktigste tema, så en introduksjon til ulikhet er for meg også en introduksjon til sosiologiens kjerne. Redaktørene Sigmund Grønmo, Ann Nilsen og Karen Christensen åpner boka med et pedagogisk sett velstrukturert og velskrevet kapittel. Tredelingen av posisjonene i ulikhetsdebatten etter verdier (rettferdighet, effektivitet og frihet) gir god mening, da den peker fint fram mot de sentrale politiske debattene, og beskrivelsen av ulikhetsdimensjoner er også utmerket. Til dels er kapitlet skrevet så introduserende at det kunne passe bedre for videregående skole enn universitetet. Men så kommer en sosiologihistorisk gjennomgang som er temmelig detaljert, og hvor jeg for eksempel blir overrasket over å møte igjen herrer som Pitirim Sorokin og Kingsley Davis. Jeg har ikke støtt på dem siden min egen studietid og egentlig ikke savnet dem. Sosiologihistorien stopper ved Bourdieu (Piketty er nevnt, men ikke med et teoretisk bidrag). Teorihistorisk dekkes ulikhet på kjønnsområdet med Friedan og de Beauvoir (mens Dorothy Smith nevnes

litt senere). Gjennomgangen av norsk forskning er mer oppdatert og gir litt teoriehistorie om etnorasiale forhold, men også her bare eldre referanser. Interseksjonalitetsperspektivet, som jeg har oppfattet som helt sentralt på ulikhetsfeltet i de siste tiårene, nevnes bare så vidt. Poststrukturalismen er ikke til stede. Kapitlet ender dermed med å gi en noe foreldet framstilling av feltet. Spørsmålene framstår som greie og ukompliserte, som når det står (s. 12): «Noen av disse egenskapene er i hovedsak det man kunne kalle naturlig bestemt, slik som kjønn, alder og etnisitet.» Det er det kanskje OK å skrive til elever på videregående, men på universitetene burde studentene være parate til å se at dette ikke er så enkelt. Det er ingen refleksjon over definisjoner og bruk av kategorier og heller ikke over eget ståsted. Ta en setning som denne (s. 26): «I det norske samfunnet er det rimelig å hevde at ulikhet knyttet til formelle lover, regler og rettigheter er mindre viktig enn andre typer ulikhet mellom individer og grupper.» Tja, det kommer vel an på hvem du spør. En asylsøker eller en migrantarbeider på sesongkontrakt vil kanskje se annerledes på det. Og hvem er det som anser det som rimelig å se det sånn? Teksten gir fornemmelse av et «God's eye»-perspektiv (D. Smiths begrep). De fleste etterfølgende kapitler er heldigvis tydeligere om utviklingsposisjonene.

Det blir derfor et stort sprang over til Odd Gåsdaals kapittel om økonomisk ulikhet, som starter underfundig med et antropologisk blikk på vår avhengighet av penger. Det fortsetter med en fin, men ganske komplisert presentasjon av sentrale perspektiver, hvor Gåsdaal verken legger skjul på alle måleproblemene det er på området, eller på hvor forskjellige forklaringer det kan være på vår tids økende økonomiske ulikhet. Hans-Tore Hansens fattigdomskapittel tar opp tråden og viser hvilken forskjell begreper og definisjoner gjør for hvordan problemet framstår, men også hvilken forskjell velferdsstatlige ordninger faktisk gjør for omfang og varighet av fattigdom. Her savner jeg nok bare en diskusjon av fattigdomskulturer.

Trygve Gulbrandsens kapittel om eliter er også klart og informativt. Her er plass til både kjente mønstre og nye tendenser, blant annet relatert til kjønn. Knud Knudsens kapittel om utdanningens betydning framstår litt løsere. I diskusjonen av hvilke ressurser som påvirker unges prestasjoner, skiller han mellom (s. 139) «individuelle eller private ressurser knyttet til familien, kollektive ressurser via nabolag og venner, og offentlige midler i form av lærerinnsett og studiemidler». Umiddelbart etter skriver han, dessverre uten referanser, at blant disse «er det private ressurser gjennom familien som gjennomgående gir klare utslag». Individuelle ressurser i form av intelligens diskuterer han overhodet ikke, selv om det er sentralt i mange debatter om ulikhet og utdanning. Også her savner jeg kulturperspektiver (skolekulturer osv.). Til gjengjeld skal Knudsen ha ros for å inndra digitaliserings betydning – temaet er stort sett fraværende i resten av boka.

Ulikhet relatert til kjønn behandles primært i to kapitler, hvorav Bente Rasmussens er det mest generelle. Hun tar utgangspunkt i det såkalte likestillingsparadokset, som handler om at de likestilte skandinaviske landene har den industrialiserte verdens mest kjønnsdelte arbeidsmarkeder. Hun spør hvordan kjønnsulikheten skapes og opprettholdes, med et klart teoretisk perspektiv og rik empiri. Hun gir nyanserte svar, men samtidig en skarp kritikk av en politikk, som selv om den på flere områder gir større kjønnslikhet, også medfører større økonomisk ulikhet. Ann Nilsens kapittel forener klasse og kjønn i en analyse av sosial mobilitet, først og fremst basert på livshistorieforskning over tre generasjoner. Det stilles komplekse spørsmål om ulikhet mellom menn og kvinner i samme klasse, mellom samme kjønn i forskjellige klasser og om prosessene som reproducerer ulikhetsmønstrene over generasjoner. Det korte formatet yter verken de komplekse spørsmålene eller denne type data rettferdighet. Vi må nøye oss med noen illustrerende eksempler, men de er til gjengjeld gode og vekker ettertanke.

Kjønn er selvsagt til stede også i kapitlene om alderdom og om familieforhold. Karen Christensen og Kari Wærness tar i alderdomskapitlet utgangspunkt i den sosiale konstruksjonen av alderdom og de forskjellige oppfattelsene som finnes om alderdom. De lykkes godt i å vise hvor sosialt formet alderdom er, og hvor god mening det derfor gir å analysere alderdom sosiologisk snarere enn biologisk. Sosiale forhold som rolleendringer og avmakt er avgjørende for alderdommen, også for kjønnsforskjellene i alderdommen. Kapitlet får politisk kant ved å vise hvordan ideen om aktiv alderdom er knyttet til *New Public Management*. Liv Sylteviks kapittel om familiens bidrag til reproduksjon av økonomisk ulikhet leverer en empirisk godt underbygget argumentasjon for hvor viktig familien (fortsett) er for den sosiale reproduksjonen, men også for hvilken nøkkelrolle velferdsstaten spiller i forhold til å avdempe ulikheten. Her er også fine refleksjoner om forskjellige og klassebestemte oppdragelsesstiler og normer for overførslar mellom generasjonene. Lise Widding Isaksen og Mariya Bikovas kapittel om omsorgspraksiser og ulikhet knyttet til au pair-ordningen åpner med et bredt perspektiv på tidsorganiseringen av omsorgsoppgaver, men zoomer inn på au pair-ordningen. Etter hva de opplyser, var det ikke flere enn 827 registrerte au pairer i 2019 (og enda færre senere grunnet pandemien), så det er jo et marginalt fenomen. Kan-skje forteller normen blant de som har au pair, om å heller finne avlastning for husarbeid enn for barneomsorg likevel noe generelt, men jeg savner å få vite mer om hvordan andre familier håndterer tidsorganiseringen.

Trond Løyning's kapittel om sosiale nettverk gir en samlet analyse av betydningen av sosial kapital. Det er pedagogisk vellykket – særlig vil jeg berømme hvordan han får helt forskjellige forståelser av hva sosial kapital er til å spille sammen. En konkret analyse av bedriftsstyrer får mekanismene i ulikhetsproduksjonen fint fram. Men jeg synes Løyning pynter litt på historien ved å framstille det som om det er en slags utilsiktet bivirkning når sosial kapital skaper ulikhet – ved at et stort nettverk har en selvforsterkende dynamikk, og ved at vi mennesker gjerne søker mot noe velkjent og trygt. Det handler vel også om diskriminering og utelukkelse. Det etterfølgende kapitlet av Ivar Eimhjellen om frivillighet gir også en god illustrasjon av hvordan sosial kapital virker, idet deltakelse i frivillig arbeid tilfører en rekke former for fordeler eller ressurser, først og fremst gjennom kontaktnettet. Dette er igjen en positivt selvforsterkende mekanisme, men det kan vel også foregå utelukkelse. Det er jo ikke alle som blir spurt om å ta en tårn som fotballtrener eller kasserer. Kapitlet inneholder en interessant korrespondanseanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og former for frivillig arbeid (men jeg er dessverre redd for at en feil i alle figurenes aksebetegnelser gjør dem vanskelige å forstå).

Etnorasielle forhold, innvandring og forholdet mellom minoriteter og majoritetsbefolkningen nevnes i flere kapitler, men fyller mindre enn hva denne leser hadde forventet – ikke bare ut fra hvor framtreddende konfliktlinjene er i den offentlige debatten, men også ut fra at Norge i disse siste tiårene er gått fra å være etnisk sett et temmelig homogent land til å være betydelig mer sammensatt. Jon Rogstad konsentrerer kapitlet om innvandrere og ulikhet om forhold i arbeidslivet. Etter en teoretisk introduksjon bygges analysen hovedsakelig på intervjuer med arbeidsgivere, som gjennomgående gir uttrykk for at de er motstandere av diskriminering og rasisme. Så når de likevel ikke alltid velger den best kvalifiserte søkeren til en stilling, kan det for eksempel skyldes vurderinger av personlig egnethet, hvor minoritetsrepresentanter oftere oppfattes som de mangler noe, som en felles humor. Rogstad har et skarpt blikk for hvordan «sosiale kompetanser» blir til en legitimering av en *de facto* forskjellsbehandling (noe jeg også selv har analysert i forbindelse med marginaliseringsprosesser). Minoritetsrepresentanter kan også være utsatt for en statistisk diskriminering fordi den enkelte tillegges egenskaper som gruppen oppfattes å ha, for eksempel dårlige norsk-

kunnskaper. Manglende viten kan ha lagt grunnlag for fordommer. Strukturelle forhold som et segmentert arbeidsmarked, hvor innvandrerbefolkningen blir overrepresentert i midlertidige og lavtlønnede jobber, skyldes ikke en egentlig diskriminering, men at de kommer sist eller er dårligst kvalifisert. Rogstads tekst egner seg utvilsomt godt til å komme i dialog med beslutningstakere på forskjellige nivåer. Men i mine øyne skjønner han situasjonen når han helt gjennomgående forklarer forskjellsbehandling etter etnisk bakgrunn som uuntenderte konsekvenser.

Vegard Jarness får æren av å avslutte boka med et noe lengre kapittel om klasser og kulturelle ulikheter. Da han er den eneste som forholder seg aktivt til forskjellige klassesdefinisjoner, ville det nok vært hensiktsmessig om den teoretiske gjennomgangen hans hadde fått plass tidligere, for klasse er den mest gjennomgående ulikhetsdimensjonen i boka. Jarness gir et godt overblikk over forskningen om subjektive klasser, livsstilsforskjeller og moralske grensedragninger. Også det i denne boka noe forsømte området boligsegregering får litt plass her. Særlig vellykket er demonstrasjonen av forskjellige luknings- og ekskluderingsmekanismer. Jarness går dypere ned i det spesifikke forskningsfeltets debatter enn hva de fleste av de øvrige kapitlene gjør, og jeg synes han yter de forskjellige posisjonene rettferdighet. Jeg verdsetter også at han i sluttkommentaren påpeker hvordan operasjonaliseringer, metodiske valg og analysestrategier påvirker konklusjonene man kommer fram til.

Samlet gir boka et noe blandet inntrykk. Både likstallet (lesbarhetsindeksen) og nivået av teoretisk refleksjon er skiftende. Det ville ikke gjøre noe i en antologi, men er litt uheldig i en lærebok. Leseren får viktig kunnskap om mange ulikhetsformer, men noen er dårlig dekket. Jeg har nevnt at bostedssegregering får lite oppmerksomhet, og i en norsk sammenheng er det overraskende at by/land-dimensjonen slett ikke er med. Ulikheter etter seksualiteter og funksjonsevner er nevnt, men ikke diskutert. Digitalisering er også bare sporadisk dekket, og det samme gjelder helse. Men global ulikhet er i mine øyne det største savnet. Det har vært en betydelig kritikk i senere år mot sosiologifagets forankring i nasjonalstatene, men redaktørene presenterer innsnevringen til nasjonalstaten Norge som en rent pragmatisk avgrensning (s. 13). Bokas kanskje største styrke ligger i at mange kapitler lykkes svært godt i å vise velferdsstatens betydning for å moderere ulikhetsskapende prosesser. Nettopp dette ville det ha vært veldig interessant å se i en internasjonal sammenheng.

Arbeiderklassen

Det teoretiske utgangspunktet for arbeiderklasseboka framstilles nokså kort i redaktørene Marianne Nordli Hansen og Jørn Ljunggrens åpningskapittel. Bourdieu får både her og senere i boka en viktig rolle, men i første omgang mest som en hjelp til å avgrense hvem boka skal handle om. Arbeiderklassen defineres nemlig gjennom *Oslo Register Data Classification Scheme* (ORDC), som kan ses som en operasjonalisering av Bourdieus relasjonelle og flerdimensjonale klasseforståelse. Vertikalt skilte Bourdieu mellom omfang av samlet kapital og horisontalt mellom de med overveiende økonomisk kapital versus de med overveiende kulturell kapital. Det siste skillet brukte Bourdieu i *Distinksjonen* til å forklare forskjeller i livsstiler og politiske orienteringer i den dominerende klasse og i mellomlagene med korrespondanseanalysekart for hver av disse hovedklassene. «De folkelige klasser» (hans betegnelse på arbeiderklassen) fikk mindre oppmerksomhet og ikke noe kart. Også i tradisjonen etter *Distinksjonen* har interne forskjeller i arbeiderklassen fått lite oppmerksomhet, og det er kanskje arbeiderklassebokas største fortjeneste at den får dem fram.

Hansen og Ljunggren avgrenser arbeiderklassen til ufaglærte, faglærte med yrkesutdanning og velferdsmottakere. Jeg kan ikke se om selvstendig næringsdrivende er inkludert i de to første gruppene, da jeg ikke finner informasjon om det. Det blir senere henvist til bokas «nettvedlegg» (s. 357), men uten lenke, og googling førte meg bare til bokas nettsted www.arbeiderklassen.no, hvor det merkelig nok *ikke* ligger. Det er altså irriterende.

Hansen og Ljunggrens kapittel gir en god oversikt over utviklingen i de gruppene de har valgt å inkludere i arbeiderklassen. Her blir man klokere på endringer i sammensetningen etter yrker, kjønn, etnisk bakgrunn og etter by/bygd-dimensjonen samt i den økonomiske utviklingen. Men den teoretiske gjennomgangen er i korteste laget. Når forfatterne ender med å avvise hypotesen om klassenes død, mener jeg de gjør det på et feil grunnlag. Det de har vist, er at ulikheter består, men ikke – ennå – at dette er *klasse*ulikheter. I Bourdieus termer har de vist *klasser på papiret* – fordelingsforskjeller. Men hva betyr disse forskjellene? Finnes det klassebestemte habitusformer eller identiteter? Finnes klasse i form av symbolske grensedragninger? Finnes det klasseundertrykkelse – eller symbolsk vold i Bourdieus forstand? Jeg får besvart mange av spørsmålene mine i de etterfølgende kapitlene takket være den rike empirien, som er bokas store styrke. Jeg blir mye klokere på hvordan det norske samfunnet ser ut nå.

Marianne Nordli Hansen og Stian Aleksander Uvaag tar fatt i det metodisk vanskelige området mobilitet på en forbilledlig klar måte med fargerike og lett forståelige figurer og en like tydelig konklusjon om en stor stabilitet i mobilitetsmønstrene relativt sett. Den mest markante endringen er den store økningen i andelen med innvandrerbakgrunn i arbeiderklassen, både blant faglærte og ufaglærte, men størst blant ufaglærte kvinner.

Jon Horgen Friberg og Arnfinn Midtbøen belyser hvordan det etnisk segmenterte arbeidsmarkedet blir til ut fra arbeidsgiveres vurderinger av hvilke jobber som passet for hvem. Det var nesten pinlig å lese hvor åpent arbeidsgiverne uttalte seg om dette, særlig om forskjeller i arbeidsvillighet. Fordommene retter seg tilsynelatende mest mot norske ungdommer, som ikke klarer tungt arbeid, og ikke er så nøye med punktlighet, legger seg syke med det samme de snufser litt og ikke skjønner at man må begynne på bunnen. Men samtidig vil de helst ha nordmenn, eller til nød svensker, hvis arbeidet skal ha en ordentlig kvalitet, eller hvis det innebærer kundekontakt. Forfatterne er skarpe sosiologer, så de husker å understreke at fordommene ikke bare er diskursive konstruksjoner, men har grunnlag i noen objektive forskjeller mellom gruppene og de betingelser de er underlagt. Det er for eksempel reelt nok at svensker har flere språklige og kulturelle referanser felles med kundene enn andre innvandrergrupper har, og også at det er lettere for polakker og litauere å tilpasse seg sesongvariasjoner enn det er for flyktninger å gjøre det.

David Jordhus-Lier og Anders Underthun ser noen av disse arbeidsplassene fra den andre siden når de studerer fellesskapene som dannes blant arbeidstakere ved hoteller og varelagre, og også de er gode til å holde fast i de strukturelle betingelsenes betydning for innstillinger til arbeidet og arbeidsplassen. Det er avgjørende hvilket tidsperspektiv man har, og hvilken jobbsikkerhet man har. Det er rystende at 60 % av hotellrenholderne svarer i en survey at de er redde for å miste jobben. Mange holdes i en usikker posisjon i lang tid ved å være innleid fra bemanningsbyråer i stedet for å være ansatt direkte. Det skaper langvarige opplevelser av usikkerhet og utenforskap og vanskelige betingelser for kollektiv organisering. Likevel er arbeidere med minoritetsbakgrunn blant de best organiserte i hotellbransjen.

Johan Fredrik Rye går dypere ned i de nye arbeidsmigrantenes identiteter og tilhørigheter, særlig østeuropeiske innvandrere til fiskeindustrien. Mange av dem er i litt skjeve klasseposisjoner objektivt sett hvis de tilhører en utdannet middelklasse i hjemlandet, men

arbeider som ufaglærte i Norge. Involveringen i lokalsamfunnet avhenger av tidsperspektivet, som igjen avhenger av hvilke kontrakter de har. Sabina Tica og Live Kjos Fjell har intervjuet frisører og butikkansatte om hvordan de håndterer kundenes forskjellsbehandling av dem ut fra etnisitet, typisk med antakelser om at de med minoritetsbakgrunn har lavere kompetanse.

Heller ikke de delene av arbeiderklassen som fortsatt er etnisk norsk dominert, står stille. Hedda Haakestad dokumenterer i hvor stor grad den tradisjonelle fagstrukturen er i endring. Jeg gikk naivt rundt og trodde at kompetansekravene steg i alle bransjer, men det går altså motsatt vei for flere bygningsfag, blant annet malere og murere. I beste fall er det erfarne østeuropeere som tar jobbene, men i stor grad er det innleide løsarbeidere med lave kompetanser og uten fagforeningstilknytning. Det gir noen perspektiver til den *mission impossible* Aurora Berg skriver om, nemlig å rekruttere flere til yrkesfag i Oslo når både rådgiverne og de som de skal gi råd til, vet at det er et valg det ligger mindre prestisje i. Satt litt på spissen kan man bare nå fram til de som lar seg «realitetsorientere» fordi de ikke har selvtilit nok til å la være – og det vil så si østkantelever, hvor det også er flere med innvandrerbakgrunn.

Camilla Houeland og David Jordhus-Lier viser ambivalensen oljearbeiderne står i, som representanter både for en stor velstandsøkning og for fossil industri. I boka er Ketil Skogen og Olve Krange de eneste som tar fatt i *livsstiler*. I den fortsatt mannsdominerte arbeiderklassen i skogsbygdene opprettholdes kulturen i mindre grad enn før av arbeidsfellesskaper og i større grad av fritidsfellesskaper, hvor natur og jakt er viktig. Nærheten til feltet merkes i dette delvis etnografiske bidraget. To andre kapitler bygger på etnografi. Jørn Ljunggren leverer det ene, basert på feltarbeid som elektriker. Han observerer hvordan lærlingene lærer faget og finner en plass i arbeidskulturen og hierarkiet gjennom en praksis full av mikrorettesettelser. Kampen for et godt arbeidsliv er tema for det andre i Julia Orupabos skildring av «hverdagsmotstanden» blant helsefagsarbeidere på sykehjem med fine observasjoner av hvordan man sniker seg utenom noen pålagte arbeidsrutiner, for eksempel tidsregistrering.

De innledende kapitlene avdekket det urettferdige i klassesdeling ved å vise økonomisk ulikhet og ulik adgang til sosial mobilitet. Den ultimate urettferdigheten er vel helse og dødelighet. Espen Dahl, Jon Ivar Elstad, Åsmund Hermansen og Kjetil van der Wel gir en solid og viktig dokumentasjon av forskjeller i risikoer for uførhet og død, og jeg skal nok ikke bebreide forfatterne for at det på liten plass blir litt overflatisk. Jeg ville for eksempel gjerne visst om overhyppighetene handler om hjertesykdommer eller ulykker, om ryggen eller om sjelen.

Man kunne også argumentere for at den mest ultimate uretten er anseelsen, som Håvard Helland og Jørn Ljunggren skriver om. Her er tydeligvis en flertallsmisforståelse ute og går fordi de fleste mener arbeiderklasseyrker bør ha høyere status enn de tror de fleste gir dem. Men oppfattelse av lav anseelse krever en innsats for å opprettholde selvverdet, og det avdekker Sabina Tica i et fint kapittel om emosjonelt arbeid som kilde til yrkesstolthet blant frisører og butikkansatte.

Elisabeth Eide og Tine Ustad Figenschous analyse av mediebildet viser derimot usynlighet snarere enn nedvurdering av arbeiderklassen som tidens tendens. Jan Fredrik Hovden ser på offentligheten fra den andre siden og finner at arbeiderklassen er mindre engasjert og mindre deltakende i de legitime offentlige sfærer. Peter Egge Langsæther gir et oppdatert og nyansert bilde av klasseforskjeller i politisk stemmegivning. Vebjørn Nordhagen dokumenterer klasseskillene i hvem som svarer «vet ikke» på politiske spørsmål, og diskuterer det som en form for fremmedgjøring. Patrick Lie Andersen og Jørn Ljunggren viser at tilliten tross

disse forskjellige marginaliseringstendensene er høy også i arbeiderklassen. Men det går et skille mellom sosial og institusjonell tillit, hvor den sosiale ser ut til å være mer påvirket av klasserelatert sosialisering enn av erfaring, mens det er motsatt for den institusjonelle.

Boka fyller nesten 500 sider, og det føles upassende å påpeke mangler. Men det er noen ting jeg savner, for det første historie. Det vises til historiske utviklinger mange steder, og det er noen referanser til Knut Kjeldstadlis bok fra 2018, men det ville gjort seg godt med et eget kapittel. For det andre synes jeg medierepresentasjoner er for tynt dekket når det kun handler om omtale av arbeidsliv og arbeidsfolk i aviser. Hva med arbeiderklassen i andre medierepresentasjoner – litteratur, musikk, film og fjernsyn? Og for det tredje savner jeg livsstiler, hverdagslivet. Det er litt pussig at en så Bourdieu-inspirert bok ikke har mer å si om det. Vi møter mannfolk på jakt og hører om helserelatert forbruk, men egentlig veldig lite om hva folk ellers får tida til å gå med. Forskningen om kulturelt forbruk har hatt en tendens til å framstille arbeiderklassen som passive og ikke-deltakende, men det skyldes et stykke på vei at man spør om feil ting (museumsbesøk, skjønnlitteratur osv.). Jeg hadde derfor et håp om at denne boka kunne rette opp på denne slagsiden. For det fjerde savner jeg å bli klokere på digitaliseringens betydning for arbeiderklassen. Vi møter det kun glimtvis. Og for det femte savner jeg en konklusjon!

I de første to kapitlene begrunner redaktørene godt hvorfor det er bruk for en sånn bok ut fra de store forandringene det har vært i det norske samfunnet, og de reiser mange teoretiske og empiriske spørsmål. Men det gis ikke noe samlet svar. Jeg ville for eksempel gjerne ha sett et samlet svar på om Norge er i ferd med å få en rent innvandret arbeiderklasse (i likhet med noen andre oljenasjoner vi ikke har lyst til å sammenligne oss med). Og på tvers av alle de gode eksemplene ville jeg gjerne sett et svar på om den norske arbeiderklassen bare er en klasse på papiret (i form av fordelingsmessige forskjeller), eller også er en klasse – om ikke med klassebevissthet eller identitet, så i det minste med solidaritet, livsstilsforskjeller og symbolske grensdragninger til andre klasser. Men jeg har altså lært mye av å lese boka. Viktigst er synliggjøringen av alle de interne skillelinjene, nye (særlig etnisitet) som gamle (særlig kjønn og by/land), sammen med transformasjonen av fagene.

En sluttcommentar

Jeg ville satt pris på bøker som dette i min egen studietid. Selv om det var amerikansk (inspirert) norm-rollesosiologi som dominerte undervisningen tidlig på 80-tallet, sto et marxistisk verdenssyn sterkt. Spørsmål om klassebevissthet og mobilisering var viktige. Troen på at arbeiderklassen snart skulle overta den politiske makten, var svinnende, men jeg var ikke alene om å være motivert for sosiologien ut fra en opprørthet over verdens urettferdigheter – etter klasse, kjønn og den imperialistiske verdensorden, for andre ulikheter hadde vi visst ikke inne på radaren. Hvis man hadde prøvd å skrive bøker som *Ulikhet* og *Arbeiderklassen* den gangen, ville de blitt mer ideologiske og mindre nyanserte. Den teoretiske og den metodiske utviklingen av faget har heldigvis også vært stor, og det ser man tydelig i disse bøkene, selv om de begge godt kunne vært litt mer ambisiøse teoretisk sett. Med så mange gode forskere og med så mye god empiri har norsk sosiologi også gode muligheter til å bidra mer til den sosiologiske teoriutviklingen.

Den største forskjellen mellom de to bøkene ligger i det bildet jeg sitter igjen med av det norske samfunnet. Det er *Arbeiderklassen* som gir det sterkeste bildet av Norge som et i stigende grad ulikhetspreget og splittet samfunn. Den legger stein på stein til en forståelse av at sikkerheten i det norske arbeidslivet uthules, samtidig som Norge er i ferd med å bli et sterkt etnisk segmentert samfunn. Jeg vokste opp i et Norge hvor vi alle, også på Oslos vest-

kant, syntes det var normalt at ungdommer tjente lommepenger ved å gå med avisen. Den sommeren jeg hadde rengjøringsjobb på Kielfergen, ryddet broren min kafebordene på Fornebu, datidens Oslo Lufthavn. I dag ville vi neppe ha fått disse jobbene, og vi ville nok heller ikke hatt lyst på dem. Det gir mange tapte læringsmuligheter. De sosiale avstandene øker på et mentalt plan. Selvsagt har jeg ikke egne erfaringer med hvordan det sliter på kroppen å ha en rengjøringsjobb i mange år, og heller ikke hvordan det er å forsørge en familie på en ufaglært kvinnelønn. Men jeg tror jeg har bedre forutsetninger for innlevelse enn hvis jeg aldri hadde prøvd å ha sånne jobber.

Når ens norskhet blir oppfattet som en kompetanse i seg selv, er neste skritt at de norske vil se privilegiene de har som noe de selv har gjort seg *fortjent* til. Veien blir kort til *Exit*-rik-mennenes syn på au parene. Voldsom ulikhet framstår som rettferdig.

Det er slike innsikter jeg tenker på når jeg skriver innledningsvis at økonomisk ulikhet er dypt sauset inn i andre ulikhetsdimensjoner, og opprettholdes til dels av ganske subtile prosesser.

En av de mest subtile fant jeg i Rogstads beskrivelse i *Ulikhet* av hvordan det å le på de riktige stedene, gi et passe fast håndtrykk og sikker blikkontakt blir noe arbeidsgivere synes er legitimt å legge vekt på i en jobbsamtale – mens det reelt fungerer som en etnorasial diskriminering.

Det er et felles premiss for kapitlene i *Ulikhet* at ulikhet er en urettferdig og ikke-ønsket tilstand. I flere kapitler vises det at den økonomiske ulikheten er stigende, fattigdommen består, eliten er fortsatt i stor grad selvrekrutterende osv. Men smerten merkes ikke. Når noen kapitler viser til framgang på flere fronter med bredere adgang til utdanning, flere kvinner i styrer osv. og andre kapitler forklarer ulikheter som ikke-intenderte tilstander, etterlates leseren med et inntrykk av at med informasjon og en sterk velferdsstat kan problemene tøyles.

Jeg håper bildet fra *Ulikhet* stemmer. Men *Arbeiderklassen* etterlater meg med en større uro.